

El cas d'Artistas Unidos

José Maria Vieira Mendes

1

Vaig començar a escriure teatre el 1997. Sí, això mateix. I a més, no per iniciativa pròpia, perquè la idea que en tinc, si miro enrere, és que ni tan sols sabia que s'escrivia per a teatre. La ignorància era en part culpa meva, però també d'un teatre portuguès poc interessat en noves dramatúrgies i poc conseqüent en la seva divulgació. Sempre es va pecar de falta d'estratègia, de continuïtat, d'un programa. Es fa una cosa aquí, més tard una altra allà, i qui ve de fora no hi troba un fil conductor. Aquest comportament no només és aplicable a una gran part dels teatres de Portugal, sinó també, i sobretot, a la política cultural de governs que, l'un rere l'altre, anul·len, reinventen i destrueixen.

Quan vaig començar a escriure per al teatre, el 1997, ho vaig fer perquè una companyia de Lisboa anomenada Artistas Unidos em va convidar a participar en un projecte que es deia *Sem deus nem chefe* i que consistia en la producció, en seminari, de cinc espectacles proposats per cinc actors vinculats a la companyia que després es presentarien en una antiga fàbrica en desús, tots el mateix cap de setmana, la qual cosa proporcionaria un itinerari a l'espectador. Durant dos mesos vam discutir textos, vam assistir a assajos, vam conversar i ajudar. Durant un mes vam assajar a l'antiga fàbrica Mundet i després vam estrenar.

2

En aquella data, els Artistas Unidos encara no tenien casa. Havien nascut feia pocs anys, a la primeria dels anys noranta, quan Jorge Silva Melo, que havia tornat al teatre portuguès, va decidir escriure i dirigir un text amb i per a joves actors: *António, um rapaz de Lisboa*, un espectacle que em va marcar profundament quan en vaig veure l'estrena l'any 1995, i que encara recordo. Amb *António, um rapaz de Lisboa* neix un nou teatre a Portugal, una nova companyia i una nova idea.

Els Artistas Unidos pretenen, des de la seva creació, donar instruments a l'actor, abolir jerarquies dins del teatre, fer veure que l'espectacle guanya amb l'entrega a parts iguals del director, l'escenògraf o l'actor. Van seguir *O fim ou tende misericórdia de nós*, de Jorge Silva Melo; *Prometeu, rascunhos*, també amb textos de Jorge Silva Melo; *Coriolà*, de Shakespeare, o *Der Untergang des Egoisten Johann Fatzer*, de Brecht i Müller, espectacles que creuen en un grup d'actors i que dels actors s'alimenten, un grup que encara avui és el nucli dels Artistas Unidos. Es tracta d'un teatre que viu de telons, de cors, de moviment (amb la contribució del coreògraf João Fiadeiro); un teatre, segons paraules del mateix Jorge Silva Melo, que s'ocupa del «pas de la joventut a l'edat adulta».

3

El 1999, els Artistas Unidos troben casa per iniciar un nou projecte, una nova idea. Un gran edifici, antiga seu d'un diari de gran tiratge (*A Capital*), abandonat feia molts anys i situat al centre de Lisboa, al Bairro Alto, serà la casa escollida i ocupada amb un permís precari i provisional de l'Ajuntament de Lisboa. Van netejar el local, hi van fer passar els fils, van enderrocar parets, hi van fer despatxos, van buscar cadires, van construir un teatre en un espai que, en principi, no tenia cap condició per ser-ho. I l'espai es va obrir al públic el 27 de gener de 2000.

L'espai A Capital, que més tard, després de la tràgica mort d'un actor de la companyia, es va passar a dir també Teatro Paulo Claro, va mantenir durant la seva curta existència de dos anys una activitat frenètica i una oferta impressionant. M'atreveria a dir que mai no es va fer tant teatre a Portugal en tan poc temps. En proposar la divulgació de noves dramaturgies europees, en concentrar-se en l'escriptura i el text, els Artistas Unidos van ser responsables de l'estrena a Portugal de textos de Jon Fosse, Sarah Kane, David Harrower, Mark O'Rowe, Arne Sierens, Xavier Le Roy, Spiro Scimone, entre d'altres, que alternaven amb textos de Harold Pinter, Heiner Müller, Gregory Motton i Samuel Beckett. La programació s'estructurava en cicles dedicats a països o autors i seguia, en l'elecció dels textos i les seves temàtiques, un fil conductor i una congruència estètica que molt aviat van ajudar a crear una identitat. L'activitat era tan gran que s'estrenaven dues noves produccions cada mes i podia passar que en una mateixa nit coincidissin tres produccions en diferents espais de l'edifici. Però a banda dels espectacles, també es feien lectures de peces, es va crear una revista que publica en cada número d'un a dos nous textos o traduccions, es va convidar autors estrangers (per A Capital van passar Jon Fosse, David Harrower, Karst Woudstra, Arne Sierens, David Greig, Stephen Greenhorn, etc.), es van fer cicles dedicats a diferents països (Bèlgica i Holanda, Escòcia, Itàlia...) amb lectures, xerrades i tallers. També es van intensificar les relacions amb altres països i es van fer intercanvis d'obres i seminaris dirigits pel Traverse Theatre i el Royal Court Theatre per tal d'estimular l'escriptura per a teatre a Portugal.

El públic va anar apareixent i al cap d'un any es va acostumar a un espai alternatiu, sempre diferent, sempre dinàmic. Un públic majoritàriament jove, gent del Bairro Alto, zona de bars i restaurants. Es va crear una nova estructura, un nou centre cultural amb una programació de festival permanent, allargant els diners, lluitant per subsidis i finançaments. Els deu o onze actors contractats cada any complien no només les funcions d'actor, sinó que eren també responsables de la taquilla,

l'arxiu, alguna producció, direcció, assistència de direcció, direcció de la sala i traducció. Finalment, es va intentar crear un funcionament intern especial que impliqués el major nombre de persones en cada projecte. S'assajaven simultàniament dos o tres projectes i el teatre es transformava en una gran casa. Ens trobàvem per les escales, ensopegàvem pels passadissos, interrompiem involuntàriament assajos perquè descobríem que, al capdavant, en aquella sala també s'hi treballava.

4

Al final de la primera temporada, i tenint en compte l'èxit i el creixement de l'espai, es van iniciar negociacions amb l'Ajuntament de Lisboa per a les obres necessàries i la creació segura d'un nou espai cultural a Lisboa. Les evasives, els ajornaments, les reunions cancel·lades i les promeses per complir van culminar, l'agost de 2002, més de dos anys després de l'obertura d'A Capital, amb el tancament «per falta de condicions de seguretat» de l'espai A Capital, Teatro Paulo Claro. Una mort prematura que no va permetre, com ja és costum a Portugal, que es donés continuïtat a un projecte i una idea de teatre. Per a mi, que vaig treballar durant aquests dos anys a A Capital com a traductor i dramaturg, entre d'altres tasques, aquesta va ser l'escola del teatre que avui escric: un teatre humà, de supervivència, de lluita, de comunitat, ben a prop de l'espectador i amb pocs mitjans. La gairebé inexistència d'una dramaturgia contemporània a Portugal va provocar que haguéssim de cridar autors de fora per a xerrades i seminaris, amb l'expectativa de crear, així, no només un públic per a aquest teatre, sinó també cridar l'atenció, per a qui començava a escriure a Portugal, sobre el fet que el teatre era un gènere que calia considerar.

Després del tancament, i després d'intenses lluites, articles a diaris i entrevistes a la televisió, l'alternativa que es va trobar va ser el Teatro Taborda, un teatre convencional amb escenari a la italiana i una petita

sala d'assajos, situat al costat del Castell, en un turó de la Lisboa antiga. Es tractaria d'una solució provisional, segons les promeses de l'Ajuntament, fins a l'inici de les obres a A Capital.

Es va acordar el projecte i vam continuar amb la dramaturgia contemporània, es van buscar els autors de casa, es va descobrir la Itàlia de Spiro Scimone, Davide Enia, Antonio Tarantino, Fauto Paravidino, Letizia Russo i Ascanio Celestini, i l'Espanya d'Onetti o Mayorga, es va mantenir la coherència de la programació, i la dramaturgia portuguesa va anar guanyant espai i es va aconseguir l'edició de textos en una nova col·lecció de teatre que avui aplega nou volums.

Mentrestant, els dos anys «provisionals» van arribar a la fi, i els Artistas Unidos tornen a estar sense casa. En aquests moments són una companyia de teatre que fa gires, que ha conquistat un públic, que té un pes cultural importantíssim per a la ciutat de Lisboa i per al país, una companyia amb un projecte, amb un gran nombre de contactes internacionals que afavoreixen intercanvis i porten fins a Portugal textos i espectacles que marquen les temporades. És el teatre dels autors, és el teatre dels actors, és el teatre que presenta alternatives i novetats.

5

El projecte de l'espai A Capital, Teatro Paulo Claro, continua sent el gran objectiu dels Artistas Unidos: el somni de crear un centre cultural alternatiu amb espai per a nous teatres, nous textos, nova dansa i noves produccions. Un espai que seria explotat en un principi pels Artistas Unidos, però que després es deixaria en mans d'altres. Una alternativa que no existeix a la ciutat. La promesa es va fer, el projecte arquitectònic existeix, però els ajornaments continus amenacen amb una mort lenta.

Això no obstant, ara mateix s'escriu més teatre a Portugal.